

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ФІЛОСОФІЇ ЛЮБОВІ

*«Любов починає проявлятися, тільки коли ми любимо тих,
Кого не можемо використати в своїх цілях.»*

Еріх Фромм [9].

Актуальність теми зумовлена тим, що любов – це фундаментальна цінність людини, від якої залежить її повноцінний розвиток, реалізація особистісного та творчого потенціалу. Найбільш адекватна людині, особистості форма екзистенції.

Вона конститує людину, особистість у цій якості. Любляча людина культивує толерантність, повагу, доброту, співчуття, що сприяє гуманізації суспільних відносин, зняттю соціальної напруги, формує позитивне ставлення до природного середовища, стимулює творчі тенденції в усіх сферах діяльності.

Любов – основа діалогу, діалогічних відношень між людиною та навколишнім світом. Завдяки їй кожен відчуває повноту, змістовність, гармонійність життя та причетність усього сущому. Поза любов'ю не є можливою ні адекватна самореалізація людини, особистості, ні ефективна взаємодія з навколишнім світом.

Виходячи з цього, філософія любові – це актуальний та перспективний науковий напрямок. Він не тільки актуалізує проблеми глобального, соціального й екзистенційного характеру, але й пропонує спосіб їх ефективного розв'язання. Комплексне дослідження феномену любові як фундаментальної цінності, як найбільш адекватної форми екзистенції набуває особливого значення в умовах розвитку сучасного суспільства, у тому числі, й українського [4].

Незважаючи на постійний інтерес до дослідження феномену любові, її визначення, механізм розгортання, функції, які вона виконує, залишаються не до кінця зрозумілими. Адже, любов є не унітарним, одновимірним станом, а швидше складним багатоликим феноменом, що має місце у максимально широкому діапазоні людських взаємин.

Любов постає однією з центральних проблем для представників російської релігійної філософії В. С. Соловйова (програмні положення російської неоплатоніки, сенс і призначення любові), М. О. Бердяєва (сутнісна характеристика статевої любові, призначення чоловіка та жінки, сублимація любові, творчість), С. М. Булгакова (проблема статі, ідеал каритативної любові), Б. П. Вишеславцева (проблема сублимації цінностей), І. О. Ільїна (проблеми духовного відродження людини та суспільства), Л. П. Карсавіна (багатоликість та багатогранність любові), Є. М. Трубецького (проблема сенсу життя), С. Л. Франка (християнство та моральність, ідеал всеєдності), П. О. Флоренського (програмні положення російської ортодоксально-богословської філософії любові, любов як шлях до Бога).

Своє бачення любові, її місця в історії філософії та сучасній філософії пропонують В. В. Бичков, В. Д. Губін, О. О. Івін, Т. О. Кузьміна, І. С. Нарський, Г. Я. Стрельцова.

Метою дослідження є визначення особливостей аксіологічного підходу в філософії любові.

Завдання дослідження: обґрунтувати актуальність дослідження аксіологічних аспектів феномену любові – основи відношень між людиною та навколишнім світом; визначити сутність поняття «любов»; осмислити процес глобалізації в соціально-філософському вимірі; визначити сутність феномену любові як базової системоутворюючої цінності, як найбільш адекватної людині; визначити особливості та основні ідеї любові в часи Античності, Середньовіччя, період Відродження та у Новий час;

Об'єктом дослідження є любов як феномен, що не лише породжує та підтримує життя, але й вміщує повноту, цінність і його сенс.

Предметом дослідження є аксіологічні підходи розуміння філософії любові (складові компоненти, їх визначення та аналіз).

Безумовним досягненням сучасних українських філософів, що займаються проблемою любові, є ретельний аналіз окремих її аспектів (фізіологічних, духовних, етичних, естетичних і так далі). Однак на цей час відсутні фундаментальні дослідження любові як базової системоутворюючої цінності, як найбільш адекватної людині, особистості форми екзистенції. Як правило, проблема любові розглядається надзвичайно вузько, у контексті проблеми статі та статевої любові. Недостатньо розробленими, на наш погляд, є проблеми співвідношення базових цінностей (свободи та любові), аксіологічної структури любові (складові компоненти, їх визначення й аналіз), сублимації любові. Дискусійними залишаються питання понятійного апарату. На жаль, відсутні дослідження української філософії любові, її характерних

особливостей і відмінностей від західноєвропейської та російської філософії любові. Комплекс цих проблем ми й намагаємося розв'язати у своєму дослідженні.

Любов – це унікальний феномен. Вона виражає інтенцію життя, його онтологічну, гносеологічну та аксіологічну основи. Вона не тільки породжує та підтримує життя, але й вміщує повноту, цінність і сенс цього життя [3, с. 171].

Любов зароджується на ранніх етапах розвитку людського роду. Як і людство, вона проходить довгий і складний шлях еволюції від тваринного інстинкту розмноження до глибокого індивідуалізованого й екзальтованого почуття. Любов виступає одним з чинників олюднення людини, сприяє її душевно-духовному ускладненню.

Міркування про любов, постійні спроби розкрити сутність цього таїнства супроводжували людство протягом усього його існування. Непідпорядкованість цього почуття розуму і волі людини створювала містичний ореол, вічно супроводжуючий любов. Цікаво те, що різні цивілізації виробляли своє сприйняття даного явища, яке згодом, проходячи через ціннісну сітку, відкладалося в національному менталітеті і розвивалося в рамках окремої культури.

Звичайно, існує спокуса думати, що любов – вона всюди однакова – і це так, якщо звертатися до неї, з точки зору особистості. Але кожна культура надає їй особливу, неповторну форму за допомогою етичних та філософських парадигм, створюючи свою «другу» природу любові.

Роль любові набуває високого статусу і самодостатності. Завдяки своїй самоцінності вона вже сама визначає погляд європейця на ті або інші проблеми чи питання. З часів Платона – епохи вільного філософського міркування про кохання, не сформувавшись в поняття, а скоріше в міфологему грецького полісу, до наших днів, коли вона стала найбільшою цінністю, таким чином, що ми тепер, розглядаючи будь-які думки, що відносяться до любові, не можемо абстрагуватись від закладеного в нас «християнського» її сприйняття. Саме філософські досягнення античної думки і подальше християнське етичне їх дослідження дали нам те, що ми називаємо сьогодні любов'ю в її повновагомій і високій якості як цінності.

Якщо звернутися до Канта, то можна відзначити сутність етики Заходу. Німецький філософ, стверджуючи засновану на розумі загальну форму воління, критикує емпіризм і прагматизм, притаманні міфу. Він наполегливо підкреслює обов'язковість проходження морального обов'язку і його цінностей, заради самого цього боргу і цінностей, тим самим стверджуючи вищу самоцінність етики, її складових, в тому числі, і любові [6, с. 47].

Одне з класичних визначень любові звучить так: «Любов – це спрямованість почуття і волі на іншу особу, людську спільність або ідею, супроводжувану потребністю «віддати себе» улюбленому предмету і одночасно зробити його «своїм», тобто в емоційному значенні – «злитися» з ним. Любов включає в себе прагнення до постійності, що розуміється в етичній вимозі вірності. Любов виникає як саме вільний і непередбачуваний вираз глибин особистості; її не можна примусово ні викликати, ні здолати. Важливість і складність явища любові визначається тим, що в ньому, як у фокусі, перетинаються протилежності біологічного і духовного, особистісного та соціального, інтимного і загального. Це визначення може виявитися корисним в якості «вимірального приладу» для індуського сприйняття явища любові [6, с. 56].

Якщо згадати Платона, для порівняння, то любов у нього в сенсі цілі і засобів є органічна (єдинородна як система понять) і самоцінна. Вустами Сократа проголошується, що любов – це завжди любов до блага, а шлях до нього – «народити в прекрасному як тілесно, так і духовно».

Тут продемонстровано шлях любові в прекрасному. В індуському ж розумінні, любові самої властиво вплітатися в різні шляхи як одному з їх механізмів [6, с. 62].

Любов розуміється як вище задоволення, здатне дати насолоду тілу і душі люблячого, яке, на жаль, настільки короткочасно і обтяжливо у разі втрати, що мудрець повинен уникати його, зберігаючи незалежність духу. У Дхаммападе наполегливо стверджується ідея про те, що потяг до жінки, дітям є одним з головних умов закріпачення духу людини, який скутий чуттєвістю, страхом, турботою: «Поки у чоловіка не викоренено бажання до жінок – нехай навіть найменше – до тих пір його розум на прив'язі подібно теляті, що ссе молоко у матері».

Любов – вічна тема, до якої постійно зверталася людська думка. Це така ж важлива і складна філософська проблема, як сенс життя, людина, смерть і безсмертя. Є глибокий внутрішній зв'язок між філософією, думкою (логос) і любов'ю (філія), що отримало відображення в самому терміні «філософія», який буквально означає «любов до мудрості»

У ході дослідження двох найзначніших в історії людства ціннісних парадигм – Сходу і Заходу – ми бачимо, що кожна з них відбиває цінності, пов'язані зі специфікою способу життя відповідного суспільства. Так, для східної традиції характерним є ствердження єдності суспільства і людини, домінування таких норм і правил поведінки особистості, як справедливість, гуманність, щирість, людяність, повага до батьків і старших.

Особливе місце в процесі соціалізації особистості належить тут родині та релігійним нормам. Власне кажучи, саме суспільство розглядається як велика сім'я одновірців. Головна спрямованість виховання і соціалізації особистості – не на зміну світу, а на зміну себе, на самовдосконалення в рамках запропонованих парадигм.

Для західної ж традиції характерним є протиставлення особистості і суспільства, пріоритет індивідуальних цінностей над суспільними. Відповідно до цього, соціалізація особистості пов'язується тут, насамперед, із зміною соціального середовища і світу. Порівняльний аналіз цінностей західної і східної культур на сучасному етапі показує, що в західному типі культури первинними є такі цінності, як індивідуальність, гроші, ефективність, першість, агресивність, повага до молоді, рівність жінок і чоловіків у суспільстві. У східній культурі переважають колективна відповідальність, скромність, повага до старших, патріотизм, материнство, авторитаризм.

Проблема «Схід – Захід» має у своїй духовній основі різні ціннісні домінанти: Схід зберігає систему цінностей традиційної культури з її міфологічними витоками, а Захід утверджує свободу особистості як верховну цінність, якій підпорядковані всі інші. Людська любов – результат процесу еволюційного розвитку чуттєво-емоційної сфери, в чому значну роль зіграв ряд соціально-історичних і культурних чинників. Любов – виборче, вільне і разом з тим органічно примусове вираження природних і духовних глибин особистості. Виникає цей феномен з глибин несвідомого під впливом несвідомих спонукальних сил в певних ситуаціях, як найбільш прийнятне пояснення самому собі стану свого фізіологічного збудження. Філософська експлікація феномена любові пов'язана з неоднорідністю теоретичних основ любові. Любов слід відрізнити від закоханості, залежності, фізичного або психологічного завоювання. Наявність у психіці людини потреби або усвідомлення ним бажання любові, ще не означає здатності любити.

Сучасна вітчизняна та західна філософія любові сягає Античності. У контексті перших космогоній і теогоній любов з'являється у вигляді безособової космічної сили, що породжує та підтримує життя. З плином часу вона перетворюється на найяскравіше й захоплююче почуття, розглядається як шлях до цілісності, досконалості та безсмертя, як шлях до Бога. Їй надають уваги Гесіод, Парменід, Емпедокл (космічний ерос породжує та підтримує життя), Платон (любов як жага цілісності, шлях до первісної єдності), Аристотель (чоловік і жінка: сутність, функції, призначення), Лукрецій Кар, Сенека, Цицерон (етичні й естетичні аспекти), Плотін, Порфирій, Прокл, Ямвліх (небесна, духовна любов як шлях до Бога) [4].

Любов постає центральною темою давньогрецької (Алкей, Анакреон, Архілох, Ібік, Мімнерм, Сапфо) та давньоримської (Апулей, Вергілій, Гораций, Катулл, Овідій, Петроній, Проперцій) лірики. Любов – пристрасть, любов – божевілля, співвідношення любові та обов'язку – провідні мотиви драматургії Єврипіда, Софокла, Есхіла. Вже давньогрецькі мислителі пропонують перші класифікації любові, що свідчать про її глибину та різноманітність: любов – пристрасть, любов – дружба, любов – прихильність і любов – повага.

В епоху Середньовіччя любов стає категорією духовно-релігійного порядку. Латинські (Аврелій Августин, Тома Аквінський) і візантійські (Григорій Нісський, Григорій Палама, Діонісій Ареопагіт, Іоанн Златоуст, Макарій Єгипетський, Максим Ісповідник, Микола Кавасила, Псевдо-Діонісій Ареопагіт) «отці» церкви чітко розмежовують небесну та земну, духовну та тілесну любов, надаючи виключного пріоритету небесній, духовній любові. Християнська культура породжує новий ідеал – каритативну, або загальнолюдську, любов. Це любов і до близького, і до далекого, і до друга, і до ворога. Порозуміння, співчуття, співстраждання постають головними принципами християнського світогляду, а любов зводиться до рангу фундаментальної основи людського буття.

Філософія Відродження являє собою органічний синтез античних і християнських ідей. Представники раннього поетичного (Джованні Боккаччо, Гвідо Гвініцеллі, Данте Аліг'єрі, Гвідо Кавальканті, Франческо Петрарка, Лоренцо Пізано), неоплатонічного (Марсіліо Фічіно, Джироламо Бенів'єні, Франческо Каттані ді Д'яччето, Джованні Піко делла Мірандола) та пізнього психологічного (Туллія Арагон, Бартоломео Готтіфреді, Фернандо Сансовіно, Моріс Сев, Луїза Лабе, Жан-Антуан де Баїф, Жоашен Дю Белле, Жан Дора, Етьєн Жодель, П'єр де Ронсар, Понтюс де Тіар, Мішель Ейкем де Монтень) напрямків

пов'язують в єдину систему любов і красу, підкреслюють їх божественний характер. Тут любов постає як серцевина, стрижень життя, виступає кінцевою метою, призначенням кожної людини. Четвертий, космологічний, напрямок (Микола Кузанський, Джордано Бруно та Якоб Бьоме) тлумачить любов, по-перше, як всепроникаючу космічну силу, що поєднує людину з природою, по-друге, як інтелектуальну силу, за допомогою якої кожен прилучається до божественної краси та істини.

Контрастний Новий час розкриває феноменальність і багатогранність любові, сприяє розвитку чуттєвого боку любові, по-новому акцентує статеву любов.

Представники раціоналістичної філософії Р. Декарт, Б. Спіноза та Т. Гоббс ратують за контроль розуму над почуттями, емоційну стриманість, практичність по відношенню до почуттів. Б. Паскаль у своєму вченні намагається поєднати раціональну й ірраціональну основи людини. Знаходячись під впливом раціоналістичних ідей, англійські та французькі просвітителі XVII – XVIII століть Р. Кедворт, Дж. Локк, Д. Юм, Л. К. де Вовенарг, Ж. де Лабрюйєр, Ф. де Ларошфуко, А. де Рівароль, Н. С. де Шамфор трактують любов виключно як прагнення до насолоди. Разом з тим виникають альтруїстичні мотиви у філософії любові. Г. В. Ляйбніц, Ф. Д. С. Честерфілд, А. Е. К. Шефтсбері, Вольтер, К. А. Гельвецій, П. А. Гольбах, Ж. Ж. Руссо та Д. Дідро бачать у любові єдину точку збігу особистого та суспільного інтересів. Апофеозом філософії любові епохи Просвітництва постає творчість німецьких романтиків І. Г. Гердера, І. В. Гете, Г. Е. Лессінга, Новалиса, І. Ф. Шіллера, Ф. Шлегеля та Ф. Шлейєрмахера, які утверджують любов як найвищу цінність, сенс людського життя.

Представники основних напрямків західноєвропейської філософії XIX століття, ідеалізму, матеріалізму й ірраціоналізму, намагаються створити нову етику й аксіологію. І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Л. А. Фойєрбах, К. Маркс та Ф. Енгельс вважають любов найвищим моральним почуттям, наслідком духовної еволюції людського роду. Проблема статевої любові, сутнісних характеристик, відмінностей чоловіка та жінки знаходиться у центрі уваги німецьких філософів І. Г. Фіхте, Ф. В. Й. Шеллінга, А. Шопенгауєра та Ф. Ніцше. Традиційно категорично, за винятком Ф. В. Й. Шеллінга, вони протиставляють одну статтю іншій. Нові мотиви філософії любові ми знаходимо у французьких неоромантиків Ш. Бодлера, П. Верлена, Т. Готьє, Б. Р. Констана, С. Малларме, А. Рембо, Ф. Р. де Шатобріана. В їхній творчості любов уподібнюється одержимості та безглуздю. Вона приносить не тільки радість, але й печаль.

Головною ж умовою, яка забезпечує існування моральності, Юркевич називає Любов, яка проявляється у формі поривання до вчинення добра. Ідея морального добра, моральної норми як категорії загально орієнтуючої, загально регулюючої і загально врівноважуючої, за всіх часів існування суспільства мала неабияке значення. В концепції П. Д. Юркевича поняття морального добра постає провідною ідеєю моральної свідомості людини [8, с. 16].

Вважаю за потрібне, зацентувати увагу на тому, що саме любов, виключно любов, являє собою шлях розв'язання проблеми людини, особистості. Вона містить у собі смисловий стрижень. У любові виявляється та стверджується життя, повнота, змістовність і гармонійність. Вона є всеохоплюючою та універсальною. Можливо, у любові знаходиться межа становлення людини, особистості, оскільки обов'язковою її умовою є самовдосконалення та самотрансценденція.

Особистість характеризується цілісністю та гармонійністю, високим рівнем самосвідомості та самореалізації, оформленою ціннісною системою. Вона має свободу вибору щодо власної системи цінностей, життєвої позиції, стилю та сенсу життя. Лише екзистенційно-ціннісний вибір на користь Еросу, Життя, Творення, Любові, є найбільш адекватним людині, особистості, дозволяє зберегти цілісність і гармонійність, сприяє повноцінній самореалізації та самовдосконаленню [1, с. 19].

«Націю можна визначити як людський соціобіологічний організм, який виник, функціонує і розвивається, шляхом поєднання етнічної та політичної самоорганізації на певній території планети Земля» [7].

Варто зазначити, що найбільш яскравою та повною виступає статева любов. Вона є індивідуальною, конкретною, вибірковою, тобто ексклюзивною. Символ статевої любові уособлює собою андрогін. Це поєднання протилежних основ, чоловічої та жіночої, духовної та тілесної, небесної та земної, втілення цілісності, гармонії та досконалості. Людина вже за своєю природою та сутністю є андрогінічною. По-перше, вона містить у собі і чоловічу, і жіночу основи, тобто має можливість і здатність набути внутрішньої гармонії. По-друге, вона покликана поєднатися з представником протилежної статі, відновивши тим самим свою первісну цілісність. Відновлення андрогіну стає основою для відтворення первинної єдності

світу, поєднання людини, цілісної особистості з усім сущим. Він поєднує у собі полярно протилежні, але рівноцінні основи: чоловічу та жіночу, активну та пасивну, духовну та тілесну, небесну та земну [4].

Андрогін – це відновлення первісної цілісності людини та основа для відтворення первинної єдності світу, поєднання усього сущого [7].

Сублимація любові – процес багатоступінчастий. Він передбачає не тільки трансформацію сексуальної енергії в оформлене почуття любові між чоловіком та жінкою, але й відновлення образу й подоби Бога. Кінцевою метою всього цього процесу виступає реалізація ідеалу всеєдності, сизигії, що дає можливість перетворити весь світ та подолати смерть. Відновлюючи образ, подобу Бога, людина, особистість сягає цілісності, досконалості та безсмертя [5, с. 190].

Любов – це феномен, екзистенціал людського, особистісного буття, духовна основа, що забезпечує повноту та змістовність життя. Вона є ефективним способом вирішення цілої низки екзистенційних проблем людини: самотності, відчуженості, занедбаності, тривоги, нудьги та відчаю. Це найвищий щабель людяності, актуалізації гуманістичної основи. Тільки любов забезпечує повноцінний та гармонійний розвиток людини, оптимальну реалізацію її особистісного та творчого потенціалу. Саме вона конститує особистість у цій якості. У любові, у прагненні реалізувати її ідеали, міститься сенс життя. Це основа, зміст та призначення людини, особистості, всього сущого. Людина, що пізнала любов, здатна усвідомити загальний зв'язок і єдність, з'єднатися з Богом і побачити істинний сенс усього, що існує.

Література

1. Кононенко Т. В. *Екзистенціальний вибір і любов як аксіологічні функції особистості: Автореф. дис. .. канд. філос. наук: 09.00.04 / Т. В. Кононенко ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2001. – 19 с.*

2. *Любовь как форма экзистенции личности // Мировоззрение и трансформации современного общества: Материалы международной конференции. Симферополь, 22-25 сентября / Таврический национальный ун – т им. В.И. Вернадского. – Симферополь, 2004. – С. 145-146.*

3. Мармуров, В. В. ; Давидов, П. Г. *Дружба та любов як компоненти духовності в етико-аксіологічних концепціях Г. С. Сковороди та П. Д. Юркевича / В. В. Мармуров, П. Г. Давидов // Наука. Релігія. Суспільство. – 2008. – № 2. – С. 168-173.*

4. Нікішина Н. В. *Любов як форма екзистенції особистості: автореф. дис. . на здобуття наук. ступеня канд. / Нікішина Наталія Володимирівна. – Симферополь. – 2006.*

5. *Проблема сублимации любви // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского: Научный журнал. Серия «Философия». – Симферополь: Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского. – 2006. – Том 19 (58). №1. – С. 189-190.*

6. Смирнов М. Г. *Аксиология любви в ведический и эпический периоды* // *Философия и общество. Выпуск №1. – 26. – 2002. – с. 46 – 69.*

7. *Философия любви: андрогин как целостность человека // Практична філософія: Науковий журнал. – 2005. – №1. – с. 54-59.*

8. Чередніченко Г. О. *Взаємообґрунтування моралі та права у філософії П. Д. Юркевича: автореф. дис. .. канд. філософ. наук: 09.00.05 / Г. О. Чередніченко; Київ. нац. ун – т ім. Т.Шевченка. – К., 2007. – 16 с.*

9. Фромм Еріх. *Мистецтво любові: Дослідження природи любові. У серії: Нове в життя науці, техніці. Філософія і життя. / Еріх Фромм. – Вип. 1. М., 1990.*

10. Гнасевич Н. В. *Динаміка соціокультурних орієнтацій молоді (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 09.00.11. / Надія Володимирівна Гнасевич; Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1994. – 21 с.*

11. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.*